

Mimarlık ve Plastik Sanatlarda Mekânın Temsili

Editör:

Nihal Arda AKYILDIZ

Editör: Doç. Dr. Nihal Arda AKYILDIZ

MİMARLIK VE PLASTİK SANATLARDA MEKÂNIN TEMSİLİ

ISBN 978-625-8516-44-9

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2025, Ankara

Yayın-Proje: İlayda Arslan
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Kentler, disiplinlerarası çalışmalar ışığında tasarımsal yaklaşımlar ile ele alınan ve çok sayıda belirleyici etmenin rol oynadığı mekânsal bütünlükler olarak değerlendirilmektedir. Konu sosyo-mekânsal dinamikler kapsamında irdelendiğinde, bu kurgusal çerçevenin yanında süreçlere dayalı canlı bir yapının varlığı da ortaya çıkmaktadır. Özellikle *kent sakinleri gündelik yaşamları süresince bulundukları mekânları ve bu mekânlardaki kentsel donatıları değiştirip dönüştürmektedir*. Dolayısıyla bu mekânlar gerek çevredeki öğelerle gerek kullanıcıyla sürekli etkileşim hâlinde olduklarından, kendi bağlamlarının yanı sıra dinamik bir organizma niteliği de taşımaktadır. Bu ifadeler, kentsel mekânın yalnızca fiziksel bir bütünlük değil, aynı zamanda toplumsal anlamların üretildiği bir ortam olduğunu öne çıkarmaktadır.

Kentsel mekânlar, yalnızca gündelik yaşamın sürdürüldüğü fiziksel alanlar değil; aynı zamanda toplumsal belleğin üretildiği kültürel sahnelerdir. Zaman içinde biriken deneyimler ve ritüeller, mekânı adeta kolektif kimliğin taşıyıcısı hâline getirmektedir. Bu nedenle *mekân, geçmişin izlerini bugüne aktaran bir hatırlama arayüzü işlevi görmektedir*. Mimari yapılar, estetik değerlerinin ötesinde, kolektif hafızayı şekillendirirken; toplumsal bellek, mekân, imge ve semboller aracılığıyla sürekli yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda, mekânın bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl anlam kazandığını incelemek önem arz etmektedir.

Mekânsal alanlar barınma, korunma ve yaşam sürdürme işlevlerini yerine getiren fiziksel yapılar olmanın yanı sıra, kullanıcının geçmiş bağlantılarıyla aidiyet kurduğu ve bağlarını geleceğe taşımak istediği anlamlı alanlar hâline gelmektedir. Ancak geçmişten günümüze yaşanan *afetlerin yarattığı yıkımlar, bireylerin benimsediği mekân kavramını dönüştürmekte* ve mekân algısını hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkilemektedir. Afet sonrası mekânsal düzenlemeler, yalnızca yaşamın yeniden inşasına değil; bireyin fiziki, psikolojik ve sosyo-kültürel açıdan desteklenmesine de olanak tanımaktadır. Dolayısıyla mekânın kırılganlığı ve yeniden kurulma süreçleri, mekânsal araştırmalara kritik bir katkı sağlamaktadır.

Kentsel yaşamda özellikle son yüzyılda iklim değişikliği ve su kaynaklarının tükenmesi gibi etmenlerin doğal su kaynaklarındaki azalmayı görünür hâle getirdiği açıktır. Kalabalıklaşan kentlerin artan su ihtiyacının sistemli ve stratejik planlarla yönetilmesi, önemli bir sorun alanına dönüşmüştür. Bu doğrultuda, ilk olarak Çin'de ortaya çıkan *"sünger kent" uygulamaları* dikkat çekmiştir. Zamanla Çin sınırlarını aşarak pek çok ülkede benimsenen bu yaklaşım; suyun kalitesinin korunması, sel ve taşkın risklerinin azaltılması amacıyla geliştirilmiştir. Kentsel alanda tasarım elemanlarının entegre edilmesiyle birlikte yeşil çatılar, yağmur bahçeleri ve geçirgen kaldırımlar gibi başarılı örnekler; Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda, Almanya ve Danimarka gibi ülkelerde önemli stratejiler hâline gelmiştir. Bu gelişmeler, mekânsal tasarımın ekolojik kaygılarla yeniden ve nasıl biçimlendiğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Mekân konusu yalnızca fiziki yapıyı çevreyi değil, sanat alanını da farklı yönleriyle etkileyerek toplumsal yaşamın yanı sıra psikolojik ve sosyo-kültürel yapıyı dönüştürmeye devam etmektedir. Güncel resim pratikleri bağlamında mekân, sabit bir dekor olmaktan ziyade, hareket eden, değişen ve figürün anlamını yeniden kuran bir unsur olarak ele alınmaktadır. Sanat aracılığıyla toplumsal yaşamın dönüşümü izlenebilir hâle gelirken, mekânsal düzenin tarihsel süreç içinde nasıl temsil edildiği de ayrıca önem kazanmaktadır. Tarıma dayalı üretim sisteminin Paleolitik Dönemle birlikte savunma amaçlı şehirlere dönüştüğü; toplumun sosyal dinamiklerinin ise Sanayi Devrimi ile en büyük değişimini yaşadığı görülmektedir. Kırsaldan sanayi kentlerine

göçün yarattığı değişen toplum düzeni, bireylerde sosyal ve psikolojik krizlere yol açmış; bu durum özellikle 19. yüzyıl sanatçıların eserlerine konu olmuştur. *Adolph Menzel, Gustave Courbet ve Gustave Caillebotte gibi sanatçılar*, dönemin kentli bireyini eserlerinde ayrıntılı bir biçimde işleyerek kent-birey ilişkisini ortaya koymuşlardır. Bu örnekler, mekânın sanatsal temsillerde de toplumsal dönüşümlerin izini taşıdığını ortaya koymasıyla farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Mekân üzerine çalışmalarıyla dikkat çeken bir başka sanatçı da 17. yüzyılda yaşayan, “Venedikli Mimar” olarak anılan *Giovanni Battista Piranesi*’dir. Çok yönlü bir sanatçı olan Piranesi, mimari yapıların zaman karşısındaki yıpranmasını ve geçiciliğini vurgularken, aynı zamanda mimarinin heybetini ve estetik ölümsüzlüğünü de resmetmiştir. Işık-gölge kullanımı, kasvetli atmosferi ve dramatik anlatımıyla Barok ve Rokoko sanatının sentezini ortaya koymuştur. Bu bağlamda Piranesi’nin eserleri, mekânın hem fiziksel hem de düşünsel boyutlarını bir arada ele alması açısından farklı bir odak noktasını temsil etmektedir.

Resim sanatı bu doğrultuda mekânın yalnızca bir arka planı değil, anlam üretiminin temel belirleyicilerinden biri hâline gelmiştir. Mekânın tarihsel olarak değişen kullanım biçimleri, izleyicinin algı süreciyle kurduğu ilişki ve figür ile nesnelerin sahne üzerindeki konumlanışı, mekânsal temsilin çok katmanlı yapısını ortaya koymaktadır. Antik dönemden itibaren resmedilen mekânın modern ve çağdaş sanatta giderek daha karmaşık bir yapıya evrildiği görülmektedir. Bu dönüşüm, *mekânın anlatsal ve algısal bir unsur olarak sanat içindeki yerini yeniden değerlendirmeyi gerektirmektedir*.

Figür-nesne-mekân ilişkisi tek yönlü bir kompozisyon ögesi olmaktan çok, karşılıklı bir üretim sürecine dönüşmektedir. Bu anlamda, fiziksel çevrede olduğu gibi resim yüzeyinde kurulan atmosfer de yoğunluk, boşluk, sınır ve geçiş gibi unsurlarla izleyicinin eserle temas kurma biçimini ve zihinsel kurgusunu yönlendirmektedir. İç ve dış mekân ayrımı kadar, eşik niteliğindeki ara mekânların da anlamın oluşumunda kritik bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu nedenle resimsel mekân, yalnızca fiziksel bir sahne olarak değil, figürün eylemlerini, konumunu ve varoluşsal yükünü taşıyan temasların bulunduğu bir alan olarak değerlendirilmektedir.

Doç. Dr. Nihal Arda AKYILDIZ

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Doç. Dr. Nihal Arda AKYILDIZ

1. Bölüm: Toplumsal Yaşam Kurgusunda Balıkesir Cumhuriyet Meydanı Örnekleminin Mekânsal Okuma Denemesi

Yüksek Mimar Arefe KARACA, Balıkesir Üniversitesi

ORCID No: 0009-0009-6115-7574

Doç. Dr. Nihal Arda AKYILDIZ, Balıkesir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1948-188X

2. Bölüm: Mekânsal Hatırlama Pratikleri: Arenas De Barcelona'nın Kolektif Bellek İçindeki Rolü

Dr. Öğr. Üyesi Elif ATICI TEKTAŞ, Balıkesir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7163-2660

3. Bölüm: Gotik Mekân Bağlamında Piranesi'nin Hapishane Serisi

Doç. Dr. Cumhur Okay ÖZGÖR, Balıkesir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3712-7780

4. Bölüm: 19. Yüzyıl Resim Sanatında Kent Yaşamı İmgesi ve Sorunsalları

Doç. Dr. Fergana KOCADORU ÖZGÖR, Balıkesir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2885-7917

5. Bölüm: Resimsel Mekânda Anlamanın Kurulumu: Resimdeki Alanın Nesne-Figür İlişkileri

Arş. Gör. Elif BEYAZ KARDEŞ, Anadolu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4532-4669

6. Bölüm: Kentsel Mekân Düzleminde Sünger Kent Uygulamaları

Mimar Halil Ulaş AYDEMİR, Balıkesir Üniversitesi

ORCID No: 0009-0006-7383-063X

Doç. Dr. Nihal ARDA AKYILDIZ, Balıkesir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1948-188X

7. Bölüm: Deprem Sonrası Mekânsal Değişimlerin Fiziksel, Psikolojik ve Sosyokültürel Ölçeklerde Değerlendirilmesi

Dr. Melike KALKAN, Uşak Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2436-4426

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

TOPLUMSAL YAŞAM KURGUSUNDA BALIKESİR CUMHURİYET MEYDANI ÖRNEKLEMİNİN MEKÂNSAL OKUMA DENEMESİ

Mekânın Güncel Kuramsal Okumaları: ‘Şeritli-Pürüzsüz Mekân’ ve ‘Eşik Mekân’	3
Şeritli-Pürüzsüz Mekân	5
Toplumsal Mekân Olarak Meydan.....	8
Eşik Mekân Değeriyle Cumhuriyet Meydanı	10
Bulgular.....	13
Sonuç ve Değerlendirme	18
Kaynakça.....	20

2. BÖLÜM

MEKÂNSAL HATIRLAMA PRATİKLERİ: ARENAS DE BARCELONA’NIN KOLEKTİF BELLEK İÇİNDEKİ ROLÜ

Kolektif Bellek.....	24
Arenas de Barcelona.....	28
Değerlendirme ve Sonuç	35
Kaynakça.....	36

3. BÖLÜM

GOTİK MEKÂN BAĞLAMINDA PİRANESİ’NİN HAPİSHANE SERİSİ

Giovanni Battista Piranesi ve Roma Harabeleri	39
Piranesi’nin Hapishane Serisi.....	43
Sonuç ve Değerlendirme	49
Kaynakça.....	50

4. BÖLÜM

19. YÜZYIL RESİM SANATINDA KENT YAŞAMI İMGESİ VE SORUNSALLARI

19. Yüzyıl Kent Yaşamı ve Birey.....	52
19. Yüzyıl Resim Sanatında Kent Yaşamı İmgesi ve Sorunsalları.....	54
Sonuç.....	62
Kaynakça.....	64

5. BÖLÜM

RESİMSSEL MEKÂNDAN ANLAMIN KURULUMU: RESİMDEKİ ALANIN NESNE-FİGÜR İLİŞKİLERİ

Resimsel Mekânın Dönüşümü.....	66
Mekân Kavramının Sanattaki Tarihsel Değişimine Bir Bakış	67
Mekânın Parçalanması ve Yeniden Tanımlanması	69
Resimsel Mekânın Bileşenleri.....	70
Mekânın Duygusal Atmosferi ve Algısal Gerilim	72
Mekâna Sanatsal Üretimle Bakmak	74
Sanatsal Pratik Bağlamında Mekânın İşlevi.....	78
Sonuç.....	80
Kaynakça.....	82

6. BÖLÜM

KENTSEL MEKÂN DÜZLEMİNDE SÜNGER KENT UYGULAMALARI

Sünger Kent Uygulamalarının Tasarım Kriterleri.....	85
Sünger Kent Konsept Uygulama Örnekleri	89
Çin - Wuhan.....	89
Çin - Pekin.....	90
Çin - Shenzen.....	91
Çin - Kunshan.....	92
Çin - Shanghai.....	93
Amerika Birleşik Devletleri - Philadelphia	94
Hollanda - Rotterdam	95
Almanya - Berlin	96
Danimarka - Kopenhag	97
Sonuç ve Değerlendirme	98
Kaynakça.....	100

7. BÖLÜM

DEPREM SONRASI MEKÂNSAL DEĞİŞİMLERİN FİZİKSEL, PSİKOLOJİK VE SOSYOKÜLTÜREL ÖLÇEKLERDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Afetin Mekân Üzerindeki Etkileri.....	106
Fiziksel Bağlamda Mekânsal Etkiler	106
Psikolojik ve Sosyokültürel Mekân Etkileri.....	107
Afet Sonrası Barınma Süreçleri ve Mekânın Çok Katmanlı Yeniden Kurulması	108
Afet Sonrası Mekânsal Etkilerin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği	110
Fiziksel Açıdan Değerlendirme	111
Psikolojik ve Sosyokültürel Açıdan Değerlendirme.....	113
Sonuç ve Öneriler	116
Kaynakça.....	117

1. BÖLÜM

TOPLUMSAL YAŞAM KURGUSUNDA BALIKESİR CUMHURİYET MEYDANI ÖRNEKLEMİNİN MEKÂNSAL OKUMA DENEMESİ

Yüksek Mimar Arefe KARACA, Balıkesir Üniversitesi
ORCID No: 0009-0009-6115-7574

Doç. Dr. Nihal Arda AKYILDIZ, Balıkesir Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1948-188X

Kentler, canlı ve cansız varlıkların bir arada etkileşim içinde bulunduğu ve yaşamlarını sürdürdükleri dinamik makro mekânlardır. Yalnızca insan yığınlığı ve sosyal koşulların uygunluğunu sağlayan sonradan üretilmiş bir yapıdan daha fazlası; organik ilişkiler ağına sahip, doğanın ve insan doğasının bir ürünü olarak açıklanmaktadır (Park ve Burgess, 2016: 37-38). Bundan dolayı yaşayanların yalnızca barınma ve güvenlik gereksinimlerini karşılamamaktadır. Aynı zamanda bireylerin bulundukları yere aidiyet hissetmesi ve sosyal bir topluluk ihtiyacının karşılanması için mekânsal gereksinmelere de cevap vermektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan kentsel mekânlardan biri olan meydanlar, kent sakinlerinin sosyal gündelik yaşamlarında önemli rol oynamaktadırlar.

Bu kamusal alanlar, kent sakinlerinin zaman içinde değişen ihtiyaçları, barındırdığı mekânların işlevsel ve kurgusal yapılarında meydana gelen değişimler, insan-dışı varlıklar ve kullanıcı etkisi ile sürekli olarak dinamik bir akıştaadır (Ak-yıldız, 2020:190). Kadastral haritaya bakıldığında sınırları net olmasına karşın, çevresi ile etkileşim içinde olan ve belirlenen çizgilerin dışına taşan bir ortamdır. Yalnızca kendi içinde bir örgütlenmeden ziyade, çevresini de beraberinde organize etmektedir. Bu durum birden fazla sınırın çıkışarak iç içe geçmesine neden olmaktadır. Böylece mekân muğlaklaşarak, her türlü beklenmedik ve öngörüle-meyen dönüşümlere açık hale gelmektedir.

Meydanlar, bir merkez niteliği bağlamında odak noktaları oluşturarak, bireylerin kentsel ölçekte yön bulma süreçlerini de kolaylaştırmaktadır. Bireylerin,

gündelik yaşam karmaşasında kaybolmaması ve yön bulmasının kolaylaşması mekânsal güvenlik ve aidiyet duygusunu artırmakta ayrıca konumlanmalarında bir referans noktası olarak işlev görmektedir. Bu konu bireysel düzeyden toplumsal ölçeğe genişlediğinde, mekân hem kentliyi saran hem de kapsayan bir yapıya evrilmektedir. Çeşitli toplumsal etkinlikler; milli bayramlar, özel günler, yas süreçleri, kutlamalar gibi durumlarda ortaya çıkan ‘kolektif toplanma pratikleri’nin yarattığı geçici kamusal yoğunlaşmaları içermektedir. Böylece kent sakinlerinin, meydana farklı noktalardan ve ihtiyaçları doğrultusunda katılım göstermesine imkân tanırken, aynı zamanda deneyimleme yolu ile mekânı kavrama ve içselleştirilmesine de olanak tanımaktadır.

Çok faktörlü değişkenin etkisi altında kalan meydanlar, kentin kimliği ve sosyolojik yapısına ait çeşitli göstergeler sunmaktadır. Bu göstergeler de bulunduğu yerin anlamlandırılması ve çözümlenmesinde önemli görülmektedir. Bu çalışmada, geçmişten günümüze kentin odak noktası olması, tarihsel süreçte geçirdiği değişimler, kent belleğindeki yeri, kullanıcı ile olan ilişkisi ve sahip olduğu mekânsal çeşitlilik nedenleri ile örneklem olarak Balıkesir İlinde bulunan Cumhuriyet Meydanı incelenmektedir.

Çalışma konusu olan meydan, kentin kurulduğu günden bugüne tarihsel bellek açısından kent için güçlü bir yer edinmektedir. Bulunduğu konum nedeni ile farklı noktaları birleştirerek bir odak noktası haline gelmektedir. Yıllar içinde gerek mekânsal gerek işlevsel değişimlerin etkileri, bu alanda tortullaşarak ve birikerek katmanlar üretmektedir. Günümüzde de var olan mekânsal donatılar ve kent sakinlerinin bunları aktif kullanımı, meydanı dinamik ve canlı bir yapıda tutmaktadır. Böylece Cumhuriyet Meydanı’nın yüzeysel incelendiğinde tanımlı bir kamusal alan olarak görünmesine karşın, yerinde gözlem yapıldığında dinamik, devingen ve deneyimsel bir ‘eşik mekân’ ürettiği ortaya konulmaktadır. Çalışmada bu sav doğrultusunda, Cumhuriyet Meydanı’nın kullanıcı perspektifinde karşılık bulduğu temsilleri ve kamusal alan ile gündelik yaşam arasındaki geçişleri görünür kılmak, bunun için de ‘eşik mekân’ kavramı üzerinden yeniden okunması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemlerinden olan yerinde gözlem ile meydanın tarihsel, sosyal ve mekânsal katmanları incelenmektedir. Konu Gilles Deleuze ve Félix Guattari’nin “şeritli-pürüzsüz mekan” ve “yersiz-yurtsuzlaşma” kavramlarını zihinlerde betimlenmesini hedeflemektedir. Söz konusu kavramlar, meydan gibi kamusal mekânların hem sabit kalıpların dışında tanımlanmasına, hem de çeşitli etkenlerin kesişiminde kalmasından dolayı güçlenen okunmalarının geniş bir perspektiften yapılmasına olanak tanımaktadır. Sonuç olarak Cumhuriyet Meydanı’nı, ortaya çıkan kavramsal çerçeve doğrultusunda incelenmekte ve örtük katmanları gün yüzüne çıkarılmaktadır.